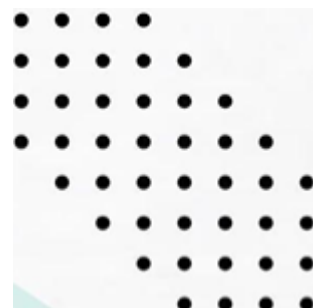

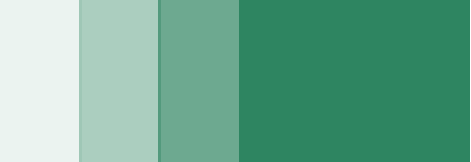

IFLA

Knihovny a AI – úvod do tématu

Internetový manifest Příloha I
Květen 2025

Umělá inteligence (AI) představuje slibný soubor technologií, které mají potenciál podpořit některé z hlavních hodnot knihoven, pokud jde o přístup ke znalostem a jejich vytváření. Je to však také velmi kontroverzní technologie a některý současný vývoj jí aktivně způsobuje škody. Je nezbytné, aby veškeré přínosy AI byly spravedlivě rozděleny, zodpovědně dosaženy a v nejširším slova smyslu udržitelné.

Knihovní hodnoty a etika jsou vysoce relevantní pro odpovědné využívání umělé inteligence ve společnosti. Usilují o podporu rovného přístupu ke znalostem pro všechny a práva na svobodu projevu. Zasazují se o otevřenost a odpovědnost a zároveň respektují soukromí jednotlivců, důvěrnost organizace a práva duševního vlastnictví.

V některých ohledech je pojem AI velmi široký a často je užitečnější hovořit o konkrétních technologiích, jako je strojové učení nebo velké jazykové modely. Širší veřejná debata a veřejná politika se však soustřeďuje na obecnější pojem, a proto je důležité, aby se k němu postavily také knihovny. Umělou inteligenci zde proto definujeme široce, aby zahrnovala některé zavedené a známé technologie, nikoli pouze generativní AI.

Předpokladem tohoto dokumentu je, že jako profese máme povinnost zajistit, aby potenciální přínosy umělé inteligence pro přístup ke znalostem a jejich tvorbu byly dosahovány odpovědným způsobem a aby byly zpochybňovány škodlivé aspekty. Dokument poskytuje knihovníkům seznam klíčových úvah při hodnocení a diskusi o přínosech a rizicích AI. Má být stručným a užitečným nástrojem, který bude sloužit jako podklad pro odbornou diskusi o AI, a to především ve formě souboru otázek, nikoli odpovědí, které nakonec budou muset odrážet i šíři a rychlý vývoj těchto technologií.

Tento dokument má být nástrojem pro podporu knihovníků při posuzování etického používání AI; nedoporučujeme jej používat jako jednostupňové řešení pro definitivní vymezení jejich možného použití a aplikací. Není určen k tomu, aby sloužil jako samostatný nástroj pro rozhodování. Z tohoto důvodu důrazně doporučujeme jednotlivcům, aby se zapojili do širších diskusí s kolegy, partnerskými organizacemi a dalšími knihovnami a zajistili tak kontextově citlivý přístup k využívání AI.

Reakce knihoven na umělou inteligenci bude uznávat význam dalších politik IFLA,^[1] prohlášení jiných knihovnických odvětví k umělé inteligenci^[2] a širší mezinárodní diskuse o etice a regulaci umělé inteligence^[3]. Vzhledem k rychlosti změn v této oblasti očekáváme, že ji budeme muset často aktualizovat.

Tyto pokyny jsou součástí série tematických publikací, které budou vydány v letech 2025-2026 a které budou následovat po zveřejnění revidovaného Manifestu IFLA o internetu v roce 2024.

Úloha knihovny

Knihovny budou spolupracovat s dalšími zúčastněnými stranami na definici odpovědného používání AI. Svůj vliv mohou uplatňovat na šesti různých úrovních:

1. Vývoj nebo licencování umělé inteligence pro služby knihoven
2. Podílení se na vývoji a školení AI (ve veřejném zájmu).
3. Poradenství uživatelům knihoven při výběru a používání bezpečných a odpovědných služeb AI.
4. Zdůraznění datové, algoritmické a AI gramotnosti jako rozměru informační a širší digitální gramotnosti uživatelů a veřejnosti.
5. Poradenství v oblasti využívání umělé inteligence v rámci širší organizace, v níž knihovna působí.
6. Prosazování odpovědného využívání umělé inteligence ve společnosti a vhodné regulace.

Možné přínosy umělé inteligence

V roce 2025 je pojem umělá inteligence úzce ztotožňován s generativní umělou inteligencí, ale pro účely těchto pokynů jej používáme jako zastřešující pojem pro více digitálních technologií, z nichž některé se v knihovnách již nějakou dobu používají a které, pokud jsou zodpovědně rozvíjeny, mají potenciální přínos pro přístup ke znalostem, prostřednictvím:

- Digitalizace, jako je převod textu, ručně psaného textu, ústních, multimediálních a vizuálních médií do strojově čitelné podoby.
- Popis obsahu v měřítku, včetně tvorby metadat.
- Doporučování, adaptivita, personalizace a filtrování.
- Shrnutí a syntéza.
- Analýza dat.
- Překlad.
- Interaktivita.

Kromě toho mají aplikace umělé inteligence potenciál zlepšit poskytování knihovnických služeb a zjednodušit a zvýšit spolehlivost některých knihovnických činností prostřednictvím automatizace rutinních úkolů.

Umělá inteligence má také potenciál přinést výhody určitým skupinám uživatelů, například díky lepší dostupnosti, například pro zdravotně postižené uživatele.

Knihovníci mají povinnost maximalizovat přínosy umělé inteligence pro přístup k informacím, a to spravedlivým, odpovědným a udržitelným způsobem, a také zpochybňovat použití, které je v zásadě neetické.

Mezi možné aplikace související s knihovnou patří:

- Zavedení systému doporučování knih nebo článků v knihovně
- Podpora uživatelů při odpovědném používání generativních nástrojů umělé inteligence v procesu vyhledávání, jakož i v dalších procesech výzkumu v průběhu celého životního cyklu.
- Zajištění přístupu ke službám rozšířeným o umělou inteligenci
- Využití umělé inteligence ke zlepšení přístupu ke knihovním fondům
- Vývoj chatbota na úrovni knihovny nebo organizace, který bude odpovídat na referenční dotazy
- Vývoj aplikace Retrieval Augmented Generation (RAG)
- Poskytování dat pro trénování modelů

- Využití generativní umělé inteligence při plnění odborných úkolů, jako je shrnutí textů nebo vypracování dokumentů a plánů školení.

Možná rizika umělé inteligence

Dosáhnout těchto výhod spravedlivě, odpovědně a udržitelně lze pouze tehdy, pokud se vyřeší opakující se problémy s technologiemi umělé inteligence. Mezi ně patří:

1. **Přehánění prokázaných přínosů a humbuk.** V oblasti knihoven stále existuje jen omezený počet případů použití s prokázaným přínosem. Některá tvrzení jsou pouhým humbukem. Mohou existovat jednodušší, lepší a spravedlivější řešení problémů než AI, která mohou být kvůli humbuku přehlížena. Některá použití způsobují škodu.
2. **Nepřesné a zavádějící informace.** Umělá inteligence pracuje s výpočty pravděpodobnosti. To často vede k chybám, například při doporučování nebo filtrování. Generativní AI má známé problémy, pokud jde o zastaralé, věrohodné, ale nesprávné informace, nedostatečné citování a vymyšlení zdrojů. V kontextech, kde je přesnost kritická, je to klíčový problém.
3. **Předpojatost.** Stejně jako zkreslení vyplývající z nevhodných algoritmů mohou výstupy umělé inteligence odrážet nekontrolované zkreslení tréninkových dat. Mohou reprodukovat škodlivé stereotypy, které zase mohou odradit některé komunity od používání AI.
4. **Ohrožení kulturní a jazykové rozmanitosti a respektování různých systémů znalostí.** AI vyvinutá neinkluzivním způsobem zvyšuje riziko reprodukce koloniálních mocenských struktur a podkopává úsilí knihoven o dekolonizaci sbírek a postupů.
5. **Zneužívání umělé inteligence pro dezinformace, misinformace a cenzuru.** V nesprávných rukou může mít umělá inteligence škodlivé dopady na informační kulturu.
6. **Nerovný přístup.** Osoby s omezeným přístupem k digitálním technologiím, s omezenými dovednostmi nebo sebedůvěrou mohou být znevýhodněny, pokud se při navrhování systémů nezohlední jejich potřeby. Vzhledem k nákladům na systémy umělé inteligence jsou často přístupné pouze privilegovaným státům, institucím a uživatelům.
7. **Nedostatečná vysvětlitelnost a transparentnost.** Umělou inteligenci je ze své podstaty těžké plně pochopit a často funguje v pozadí bez povšimnutí. Mnoho společností zabývajících se umělou inteligencí postrádá transparentnost v zásadních otázkách, například jaká tréninková data byla použita. Není jasné, kdo je odpovědný za chyby umělé inteligence. Kdy a jak je umělá inteligence používána by mělo být pro uživatele vždy transparentní.
8. **Ohrožení soukromí a bezpečnosti.** V současném vývoji se objevuje vzorec, kdy se umělá inteligence částečně trénuje získáváním údajů od uživatelů bez informovaného souhlasu nebo bez možnosti odhlášení. Shromažďování, používání a prodej údajů může ohrozit bezpečnost uživatelů.
9. **Ohrožení autorských práv a práv autorů.** V současném vývoji se objevuje vzorec, kdy je umělá inteligence trénována na autorském materiálu. Ne vždy existuje legitimní přístup k původním datům. V některých jurisdikcích je to také v rozporu se zákonem. Mohou také existovat skryté náklady způsobu, jakým je AI trénována, například náklady knihoven na data získaná z knihovních repozitářů.
10. **Nedostatek konzultací se zúčastněnými stranami.** Umělá inteligence se vyvíjí bez plného zapojení a konzultace s nejširším okruhem zúčastněných stran, včetně těch, které mohou být zastoupeny prostřednictvím umělé inteligence.
11. **Ohrožení lidské autonomie.** Umělá inteligence může usnadnit život, ale může také vést ke ztrátě dovedností a sebedůvěry, a tím k závislosti na technologiích. AI se často používá neviditelným nebo nepronikadním způsobem, což může vést k omezení lidské volby.

12. **Hrozba přesunu zaměstnání nebo vykořisťovatelské pracovní vztahy.** Někteří zaměstnavatelé již využívají umělou inteligenci k vytěsnění tvůrčích odborných znalostí. Vývoj umělé inteligence často spoléhá na nízko placené a nejisté pracovníky, kteří provádějí obtížné, dokonce traumatizující aspekty označování a filtrování dat.
13. **Významné dopady na životní prostředí.** Digitální technologie mají dopad na životní prostředí díky materiálům a energii, které se používají k výrobě a přepravě zařízení, a díky nárokům na energii při školení a používání umělé inteligence. Umělá inteligence, zejména generativní umělá inteligence, má značné nároky na spotřebu energie a sladké vody pro chlazení datových center.
14. **Nepřiměřená moc neregulovaných, monopolních technologických společností a vznik škodlivých mezinárodních závodů ve zbrojení v oblasti umělé inteligence.** Namísto toho, aby byl vývoj udržitelným způsobem veden ve prospěch celého lidstva, spočívá mnoho aspektů vývoje AI v rukou nikomu neodpovědných osob. AI by měla být vyvíjena lokálně, kulturně citlivými způsoby. Upřednostňovány by měly být otevřené, neproprietární přístupy.

14 otázek, které by si knihovníci měli klást o umělé inteligenci

Ve snaze zajistit přínosy umělé inteligence a zároveň bojovat proti rizikům si knihovníci mohou klást následující otázky týkající se konkrétní služby umělé inteligence, kterou by knihovna mohla využívat (v závislosti na jejich kontextu a dané službě).

Otázky mají sloužit jako nástroj pro sebehodnocení a vyhodnocení možných rizik a přínosů používání AI v knihovně. Obrázek pod otázkami může být použit pro skupinovou hru nebo dynamickou hru, která by tyto otázky řešila interaktivnějším způsobem.

1. Jaká je povaha přínosů týkajících se přístupu ke znalostem a jejich vytváření? Je úsilí/náklady na jejich dosažení odůvodněné ve vztahu k prioritám knihovny a alternativním řešením?
2. Jaká je úroveň přesnosti, včasnosti a nestrannosti informací poskytovaných umělou inteligencí a jak je vysvětlena úroveň přesnosti v místě použití?
3. Jaká ochranná opatření jsou zavedena, aby se minimalizovaly předsudky a reprodukce škodlivých stereotypů a domněnek?
4. Jak jsou prostřednictvím AI chráněny/podporovány různé znalostní systémy a kulturní a jazyková rozmanitost?
5. Podporuje dostupnost umělé inteligence některým špatným aktérům dezinformace nebo cenzuru?
6. Jsou výhody dostupné spravedlivě, včetně aspektů digitální nerovnosti a dostupnosti?
7. Je aplikace společensky transparentní? Je definováno, kdo nese odpovědnost za chyby umělé inteligence a jejich dopady?
8. Jak jsou data uživatelů spravována, aby bylo zajištěno jejich soukromí a bezpečnost?
9. Byla služba AI vyvinuta tak, aby nevyužívala nelegálně zpřístupněná díla?
10. Jakým způsobem byly (nebo budou) do vývoje a provádění AI zapojeny místní a společenské zúčastněné strany, aby bylo zajištěno právo komunit na suverenitu údajů (tj. na zachování vlastnictví, kontroly a správy údajů o nich samých a jejich kulturním dědictví)?
11. Jak je zajištěno, že si uživatelé zachovávají při interakci s umělou inteligencí autonomii? Jaký je dopad na dovednosti a důvěru uživatelů?
12. Jaké jsou dopady na zaměstnanost lidí, včetně možného přesunu pracovních míst nebo využívání nejisté práce?
13. Jaký je dopad celého životního cyklu služby AI na životní prostředí, včetně spotřeby energie

a vody?

14. Pokud je vývojář třetí stranou, jaký je jeho obchodní model a přístup k odpovědnému provozu?

Let's Talk About AI in Libraries!

Step 1:

Check out the 14 questions in page 5: "Questions Librarians Should Ask About AI."

Step 2:

Gather your team and use these 3 cards to kick off a discussion:

**Have you thought
about this issue
before?**
Expand on each
question

**Is this question
relevant to your
library?**
Why or why not?

**Are there other
questions relevant to
your library that
should be added?**
Discuss with your team

✓ **Score 1 point** for each question you've already addressed with a clear plan.

🎯 Your Score:

- **11–14 points:** Great! You're AI-ready.
- **10 or less:** Revisit and plan before moving forward.

Scénáře

Následující scénáře byly vytvořeny tak, aby mohly být použity nebo upraveny pro diskusi v rámci profesního rozvoje. Rozšiřují dřívější soubor scénářů, které jsou stále aktuální^[4,5]. Doporučujeme je používat nejen k individuální reflexi, ale také jako katalyzátory kolektivní diskuse a učení.

Doporučujeme knihovníkům, aby je využili pro interaktivní aktivity v rámci svých knihoven, například při pořádání diskusí u kulatého stolu, kde si účastníci přečtou jednotlivé scénáře a odpoví na otázky z různých úhlů pohledu.

Naše tipy pro facilitaci zahrnují: **1)** ujistěte se, že všichni chápou podstatu kladených otázek, **2)** zapojte různorodou skupinu účastníků napříč rolemi, odděleními, a dokonce i obory, **3)** přiďte role nebo úhly pohledu, které pomohou prozkoumat scénář z různých úhlů, **4)** zdokumentujte klíčové úvahy a oblasti nejistoty, **5)** porovnejte své zkušenosti s jinými knihovnami, které využily pokyny.

Scénář 1. Podpora uživatelů knihoven při odpovědném zavádění generativní umělé inteligence

Studie chování uživatelů knihoven naznačuje, že v souvislosti s generativní umělou inteligencí dochází k významným změnám. Mnoho uživatelů se obrací na bezplatné chatboty s generativní AI jako na první zdroj informací. Častým komentářem je např: „*je to snadné a rychlé. Díky tomu jsem efektivnější*“. Zdá se, že někteří uživatelé je považují za zvláště cenné, například uživatelé s neurodiverzitou. Uživatelé si uvědomují některé problémy týkající se přesnosti informací a závislosti na technologiích; nezdá se však, že by si byli příliš vědomi širších sociálních otázek nebo se jimi příliš zabývali.

Někteří uživatelé si také platí za přístup k lepším modelům pro větší funkčnost. Někteří žádají o využití specializované umělé inteligence pro úkoly, jako je přezkoumávání literatury a analýza dat.

Existují také určité důkazy o tom, že využívání knihovních databází klesá, protože uživatelé tvrdí, že se prostě nevyrovnají jednoduchosti používání bezplatných chatbotů. Zároveň si nelze dovolit předplatit všechny nové funkce, které se v knihovních databázích objevují.

- Jaké etické a hodnotové problémy jste identifikovali?
- Co byste udělali vy?
- Jak realistický je tento scénář? Existují aspekty současné situace, které posouvají problémy?

Poznámky

1. Jaká je povaha přínosů pro přístup ke znalostem? Je úsilí/náklady na jejich zajištění odůvodněné ve vztahu k prioritám knihovny a alternativním řešením? Uživatelé mají pocit, že mají prospěch z lepšího přístupu ke znalostem, ale zdá se, že role knihovny je částečně vytěsněna. Knihovna může být schopna změnit své postavení.
2. Jaká je úroveň přesnosti, včasnosti a nestrannosti informací poskytovaných umělou inteligencí a jak je vysvětlena úroveň přesnosti v místě použití? Důkazy naznačují, že uživatelé si jsou jen částečně vědomi některých problémů s kvalitou informací generativní AI, zejména pokud vezmeme v úvahu rozšiřující se škálu používaných aplikací.
3. Jaká ochranná opatření jsou zavedena, aby se minimalizovaly předsudky a reprodukce škodlivých stereotypů a domněnek? Problémy s předpojatostí mohou být pro uživatele méně zjevné než problémy s přesností. Knihovna bude muset vyvinout vzdělávací materiály, které pomohou uživatelům tyto problémy identifikovat, a zlepšit podněty, aby se jim vyhnuli.
4. Jak se podporují různé systémy znalostí a kulturní a jazyková rozmanitost? Zaměstnanci vypracují vzdělávací materiály o rozpoznávání předsudků umělé inteligence souvisejících s kulturním zastoupením a zdokonalí podněty, aby se jim předešlo.
5. Podporuje dostupnost umělé inteligence některým špatným aktérům dezinformace nebo cenzuru?
6. Jsou výhody dostupné spravedlivě, včetně aspektů digitální nerovnosti a dostupnosti? Doporučení konkrétních služeb by mělo tendenci snižovat nerovnost.
7. Je aplikace společensky transparentní? Je definováno, kdo nese odpovědnost za chyby umělé inteligence a jejich dopady?
8. Jak jsou data uživatelů spravována, aby bylo zajištěno jejich soukromí a bezpečnost? Ačkoli byli uživatelé informováni o otázkách ochrany údajů, možná nezhodnotili všechny důsledky v kontextu generativní umělé inteligence.
9. Jak jsou konzultováni, uznáváni a odměňováni tvůrci a majitelé obsahu používaného k tréninku umělé inteligence? Uživatelé možná budou potřebovat edukaci o této problematice, zejména pokud jde o nahrávání vlastního obsahu nebo obsahu chráněného autorskými právy, například pro účely shrnutí nebo překladu.
10. Jakým způsobem byly nebo budou místní a společenské zúčastněné strany zapojeny do vývoje a provádění AI, aby bylo zajištěno právo komunit na svrchovanost údajů, tj. na zachování vlastnictví, kontroly a správy údajů o nich samých a jejich kulturním dědictví? Uživatelé mohou potřebovat vzdělání v této problematice.
11. Jak je zajištěno, že si uživatelé zachovají autonomii při interakci s umělou inteligencí? Jaký je dopad na dovednosti a sebevědomí uživatelů? Uživatelé vnímají umělou inteligenci jako jednoduše "efektivnější", ale jaké jsou širší dopady na jejich dovednosti, kreativitu a jednání?
12. Jaké jsou dopady na zaměstnanost lidí, včetně možného přesunu pracovních míst nebo využívání nejisté práce? Uživatelé si mohou být této problematiky do jisté míry vědomi.
13. Jaký je dopad celého životního cyklu služby AI na životní prostředí, včetně spotřeby energie a vody? Společenské povědomí o této problematice roste. Knihovna bude chtít zajistit, aby její závazek k udržitelnosti byl při využívání AI konzistentní.
14. Pokud je vývojář třetí stranou, jaký je jeho obchodní model a přístup k odpovědnému provozu? Uživatelé mohou potřebovat vzdělání v této oblasti ve vztahu ke službám, zejména těm od velkých technologických společností.

Scénář 2. Využití generativní umělé inteligence pracovníky knihovny

Jako manažer si stále častěji všímáte, že někteří vaši zaměstnanci používají generativní umělou inteligenci jako pomoc při plnění úkolů, jako je psaní e-mailů, vytváření marketingových materiálů, shrnování a překládání dokumentů, a dokonce i jako první zastávku při zodpovídání referenčních dotazů. Přitom získávají užitečné dovednosti.

Ostatní zaměstnanci odmítají generativní umělou inteligenci používat k čemukoli. Odvolávají se na problémy, jako je přesnost a "etické otázky", včetně dopadu na životní prostředí.

Plánujete uspořádat workshop, abyste sladili postupy zaměstnanců a možná vytvořili zásady pro používání umělé inteligence.

- Jaké etické a hodnotové problémy jste identifikovali?
- Co byste udělali vy?
- Nakolik je scénář realistický, existují aspekty současné situace, které problémy posouvají?

Poznámky

1. Jaká je povaha přínosů pro přístup ke znalostem? Je úsilí/náklady na jejich zajištění odůvodněné ve vztahu k prioritám knihovny a alternativním řešením? Zdá se, že knihovna má z využívání umělé inteligence zaměstnanci prospěch jak z hlediska interní efektivity, tak potenciálního přístupu koncových uživatelů k informacím, a to bez zjevných nákladů. Měly by se však zvážit i méně zjevné dopady, které odhalily odpovědi na další otázky.
2. Jaká je úroveň přesnosti, včasnosti a nestrannosti informací poskytovaných umělou inteligencí a jak je vysvětlena úroveň přesnosti v místě použití? Zaměstnanci by měli pečlivě kontrolovat kvalitu informací generovaných AI. Může být užitečné vytvořit obecné pokyny a pomoci s výzvami, aby se maximalizovalo efektivní používání. Možná existují některá použití, která by měla být považována za vyjmutá z oblasti působnosti.
3. Jaká ochranná opatření jsou zavedena, aby se minimalizovaly předsudky a reprodukce škodlivých stereotypů a domněnek? Zaměstnanci možná budou potřebovat školení, jak takové předsudky odhalit.
4. Jak se podporují různé systémy znalostí a kulturní a jazyková rozmanitost? Zaměstnanci možná budou potřebovat školení o tom, jak vyhodnocovat výstupy z hlediska kulturních předsudků a navrhnout podněty, které jim budou čelit.
5. Podporuje dostupnost umělé inteligence některým špatným aktérům dezinformace nebo cenzuru?
6. Jsou výhody dostupné spravedlivě, včetně aspektů digitální nerovnosti a dostupnosti? Může být zapotřebí školení, aby všichni zaměstnanci měli dovednosti k efektivnímu využívání generativní umělé inteligence.
7. Je aplikace společensky transparentní? Je definováno, kdo nese odpovědnost za chyby umělé inteligence a jejich dopady? Vzhledem k tomu, že knihovna může být v očích svých uživatelů odpovědná za chyby vzniklé v důsledku použití generativní AI, je třeba zvážit všechny důsledky.
8. Jak jsou spravována data uživatelů, aby bylo zajištěno jejich soukromí a bezpečnost? To může být problém, pokud zaměstnanci zadávají údaje o knihovně nebo dokonce o uživatelích.
9. Jak jsou tvůrci a vlastníci obsahu používaného k trénování umělé inteligence konzultováni, uznávání a odměňováni? Mohou existovat alternativy ke známým službám generativní umělé inteligence, které mají zodpovědnější přístup. V souvislosti s používáním obrázků vytvořených generativní umělou inteligencí, například pro marketing, mohou existovat problémy s autorskými právy.

10. Jakým způsobem byly nebo budou místní a společenské zúčastněné strany zapojeny do vývoje a provádění AI, aby bylo zajištěno právo komunit na svrchovanost údajů, tj. na zachování vlastnictví, kontroly a správy údajů o nich samých a jejich kulturním dědictví? Ke známým generativním službám AI mohou existovat alternativy, které mají odpovědnější přístup k zapojení zúčastněných stran do vývoje a implementace AI.
11. Jak je zajištěno, že si uživatelé zachovají své vlastní schopnosti při interakci s AI? Jaký je dopad na dovednosti a důvěru uživatelů? Může se vyskytnout problém se zhoršením dovedností zaměstnanců v důsledku používání AI. Zvláštní pozornost je třeba věnovat tomu, aby se zabránilo ztrátě rozhodovacích schopností ve prospěch systémů AI.
12. Jaké jsou dopady na zaměstnanost lidí, včetně možného přesunu pracovních míst nebo využívání nejisté práce? Mohou existovat alternativy ke známým generickým službám AI, které mají lepší modely pracovních postupů.
13. Jaký je dopad celého životního cyklu služby AI na životní prostředí, včetně spotřeby energie a vody? Mohou existovat alternativy ke známým generativním službám AI, které mají lepší environmentální výsledky.
14. Pokud je vývojář třetí stranou, jaký je jeho obchodní model a přístup k odpovědnému provozu? Mohou existovat alternativy ke známým generativním službám AI, které mají odpovědnější přístup ke společenskému dopadu AI.

Scénář 3. Využití umělé inteligence k podpoře tvorby metadat pro knihovní materiál

Knihovna zvažuje pilotní projekt s externím poskytovatelem umělé inteligence, aby prozkoumala, jak může umělá inteligence pomoci při vytváření metadat. Bezprostředním podnětem je řešení obrovského množství knih a dalších zdrojů, které nejsou zkatologizovány. Předpokládá se však, že existuje potenciál pro rozšíření tohoto projektu na rozsáhlý digitální obsah ve speciálních sbírkách a výzkumná data. Diskuse s jinými institucemi naznačují, že pouze část procesu tvorby metadat lze snadno automatizovat a že bude i nadále vyžadovat zaměstnance, kteří budou kontrolovat kvalitu. Někteří zaměstnanci se na celý navrhovaný projekt dívají s nedůvěrou: tvrdí, že bude znamenat výraznou ztrátu kvality metadat, a naznačují, že knihovna se vydává na cestu k plošné automatizaci.

- Jaké etické a hodnotové problémy jste identifikovali?
- Co byste udělali vy?
- Nakolik je scénář realistický, existují aspekty současné situace, které problémy posouvají?

Poznámky

1. Jaká je povaha přínosů pro přístup ke znalostem? Je úsilí/náklady na jejich zajištění odůvodněné ve vztahu k prioritám knihovny a alternativním řešením? Přínos pro přístup ke znalostem je třeba objasnit. Existují konvenční přístupy k řešení zaostávání, jako je například přijetí nového zaměstnance. Mohou existovat jednodušší technologie, které mohou dosáhnout přínosů s menšími důsledky.
2. Jaká je úroveň přesnosti, včasnosti a nestrannosti informací poskytovaných umělou inteligencí a jak je vysvětlena úroveň přesnosti v místě použití? Je třeba vyhodnotit dopad na přesnost metadat.
3. Jaká ochranná opatření jsou zavedena, aby se minimalizovaly předsudky a reprodukce škodlivých stereotypů a domněnek? Zdá se, že existuje značné riziko, že AI vyvinutá v jiném kontextu nebude adekvátně reprezentovat různé perspektivy.

4. Jak jsou podporovány rozmanité znalostní systémy a kulturní a jazyková rozmanitost? Pracovní postupy se budou snažit zahrnout komunitní ověřování popisů AI. Pracovníci knihoven budou muset kriticky hodnotit výstupy AI z hlediska kulturních předsudků a západocentrických perspektiv.
5. Podporuje dostupnost umělé inteligence některým špatným aktérům dezinformace nebo cenzuru? Podporuje umělá inteligence dezinformace nebo cenzuru?
6. Jsou výhody dostupné spravedlivě, včetně aspektů digitální nerovnosti a dostupnosti?
7. Je aplikace společensky transparentní? Je definováno, kdo nese odpovědnost za chyby umělé inteligence a jejich dopady? Knihovna musí převzít přiměřenou odpovědnost za chyby a musí být transparentní, jak je AI využívána.
8. Jak jsou data uživatelů spravována, aby bylo zajištěno jejich soukromí a bezpečnost?
9. Jak jsou konzultováni, uznáváni a odměňováni tvůrci a majitelé obsahu používaného k tréninku umělé inteligence?
10. Jakým způsobem byly nebo budou místní a společenské zúčastněné strany zapojeny do vývoje a implementace AI, aby bylo zajištěno právo komunit na svrchovanost údajů, tj. na zachování vlastnictví, kontroly a správy údajů o nich samých a jejich kulturním dědictví? Je nezbytné, aby v rámci projektu byly konzultovány široké skupiny uživatelů.
11. Jak je zajištěno, že si uživatelé zachovají autonomii při interakci s AI? Jaký je dopad na dovednosti a důvěru uživatelů?
12. Jaké jsou dopady na zaměstnanost lidí, včetně možného přesunu pracovních míst nebo využívání nejisté práce? Stávající role zaměstnanců mohou být zjednodušeny, což však může znamenat ztrátu odborných znalostí a postavení. Konzultace o těchto otázkách by měly být ústředním bodem projektu.
13. Jaký je dopad celého životního cyklu služby AI na životní prostředí, včetně spotřeby energie a vody? Od poskytovatele AI je třeba získat ujištění o aspektech udržitelnosti.
14. Pokud je vývojář třetí stranou, jaký je jeho obchodní model a přístup k odpovědnému provozu? Knihovna si udělá obrázek o etickém kompasu svého potenciálního partnera.

Dalším zdrojem pro podporu diskuse by mohl být Leeův kontrolní seznam.^[6]

Proměna vzhledu v akci

Přestože tyto pokyny jsou pouze výchozím bodem, otázky a scénáře v nich obsažené mají podnítit kritické myšlení a společné rozhodování o úloze AI v prostředí knihoven. Nabízíme soubor doporučení, jak scénáře používat, ale jsme si vědomi i hodnoty, která spočívá ve způsobu, který si každá knihovna zvolí, ať už prostřednictvím strukturovaných diskusí, setkání nebo neformálních rozhovorů, hodnocení politik nebo zapojení komunity.

Z tohoto důvodu bychom rádi věděli, jak byly tyto pokyny aplikovány ve vašem kontextu.

Pomohly vám vést konkrétní rozhodnutí nebo rozhovor? Jaký formát jste zvolili? Jaká zpětná vazba vyplynula z proběhlých diskusí?

Vaše zkušenosti budou mít zásadní význam pro pochopení skutečného dopadu tohoto zdroje a pro zlepšení budoucích verzí. Vyzýváme vás, abyste se s námi podělili o své úvahy, výzvy a nápady. Vaše připomínky nám pomohou utvářet citlivější, inkluzivnější a užitečnější nástroj pro nadcházející verze.

Odkazy

1. FAIFE (2020) Prohlášení IFLA o knihovnách a umělé inteligenci, <https://repository.ifla.org/items/8c05d706-498b-42c2-a93a-3d47f69f7646>.
IFLA (2012) Etický kodex IFLA pro knihovníky a další informační pracovníky (dlouhá verze), <https://repository.ifla.org/items/6c3d64ed-4eb8-45e4-bb60-9e178aa94cbf>.
IFLA (2017) Prohlášení IFLA o digitální gramotnosti <https://repository.ifla.org/items/f47dc600-7bbb-4ae4-b59e-646cc154ba47>
IFLA (2024) Manifest IFLA o internetu (aktualizace 2024) <https://repository.ifla.org/items/69397ea2-f4f3-49bc-a5ef-342260f7a54c>
IFLA (2025) IFLA Statement on Core Principles on Libraries and Copyright <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/3928>.
2. Asociace vědeckých knihoven (2024) Hlavní zásady vědeckých knihoven pro umělou inteligenci, <https://www.arl.org/resources/research-libraries-gAlding-principles-for-artificial-intelligence/>
3. Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). Globální prostředí etických směrnic pro umělou inteligenci. *Nature machine intelligence*, 1(9), 389-399.
Corrêa, N. K., Galvão, C., Santos, J. W., Del Pino, C., Pinto, E. P., Barbosa, C., ... & de Oliveira, N. (2023). Celosvětová etika umělé inteligence: Přehled 200 pokynů a doporučení pro řízení AI. *Patterns*, 4(10).
4. Cox, A. (2021). Etické scénáře umělé inteligence pro odborníky v oblasti informačního a znalostního managementu a knihovnictví PO ZPĚTNÉ VAZBĚ. Sheffieldská univerzita. Datová sada: Sbíрка dat. <https://doi.org/10.15131/shef.data.17081138.v1>
5. Cox, A. (2022). Etika umělé inteligence pro informační profesionály: Osm scénářů. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 71(3), 201-214.
6. Lee, B. C. G. (2025). Kontrolní seznam "Sbířky jako ML data" pro strojové učení a kulturní dědictví. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 76(2), 375-396.

Český předklad vytvořen s podporou překladáče DeepL.